

Конкуренентоспроможність у турбулентному світі

Автор:

Володимир Дубровський

СУП
Спілка Українських
Підприємців

CASE Україна
Центр соціально-економічних досліджень

CENTER FOR INTERNATIONAL
PRIVATE ENTERPRISE

Зміст

1 Вступ

- Конкурентоспроможність в епоху турбулентності
- Фактори конкурентоспроможності країни в епоху турбулентності: приблизний аналіз
- Політика конкурентоспроможності на заміну індустріальній

2 Конкурентна позиція України

- Причини та наслідки поточної конкурентної позиції України політиці
- Зміни внаслідок повномасштабної війни

3 Сценарії розвитку конкурентоспроможності залежно від зовнішніх умов

- Продовження бойових дій або нестійкий мир без дієвих зовнішніх гарантій з перетворенням України на «сталевий дикобраз» – «щит Європи».
- Стійкий мир, забезпечений міцними зовнішніми гарантіями з фінансуванням спільної контрактної армії переважно коштом союзників і можливістю зменшити військові витрати до 5 %
- Зникнення загрози з боку росії та повернення до мирного життя

4 Висновки та рекомендації

5 Додаток

- Основні показники, які характеризують конкурентну позицію України за сучасних умов та її зміну під впливом повномасштабної війни

1. Вступ

Конкурентоспроможність, за означенням, визначає «...сукупність інституцій, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності економіки»¹ або «...ступінь, у якому країна може виробляти товари і послуги, що витримують міжнародну конкуренцію, водночас забезпечуючи стаке зростання реальних доходів населення»², чи, у версії ЄС, «...здатність економіки забезпечувати на стабільній основі високий та зростаючий рівень життя та зайнятості для тих, хто бажає працювати»³.

Класична теорія Майкла Портера⁴ виділяла чотири ступені розвитку, кожному з яких відповідали свої конкурентні переваги. На найнижчому, ресурсно-орієнтованому, ступені це природні ресурси та дешева робоча сила. Коли їхній потенціал здебільшого вичерпується, на перший план виходять фактори інвестиційної привабливості, такі як розмір доступного ринку, макроекономічна стабільність і ринкові інститути – це стадія індустріалізації, з ефективністю в ролі головного драйвера. Коли і її потенціал вичерпується через те, що робоча сила дорожчає настільки, що інвестиції в експортно-орієнтовану промисловість втрачають сенс, країна може надовго застрягти у «пастці середнього доходу», або, якщо для цього склалися сприятливі передумови, перейти до третьої стадії – інноваційної, де головним драйвером є інновації, а головним продуктом – інформація, створена творчою працею. Щоправда, на четвертій стадії надмірний рівень добробуту може призводити до стагнації або навіть погіршення конкурентоспроможності – процес, який, імовірно, спостерігається в деяких країнах ЄС та Японії.

Однак останніми роками відбулося переосмислення цієї теорії. Всесвітній економічний форум, який десятки років перед тим розраховував Індекс глобальної конкурентоспроможності, базуючись насамперед на теорії Портера, у своєму останньому на сьогодні повноцінному звіті з цієї теми 2019 р. переглянув свої підходи у світлі нової хвилі технологічного прогресу та вийшов з Індексом 4.0⁵. Головною відмінністю було визнання, що здатність до інновацій стає однаково важливою для всіх країн, оскільки внаслідок швидкого здешевлення автоматизованого виробництва дешева робоча сила швидко втрачає роль ключової конкурентної переваги бідніших країн: дедалі вигідніше стає розміщувати промислове виробництво або біля природних ресурсів для первинного перероблення, або безпосередньо поряд з покупцями, тобто в розвинених країнах. Останні також є здебільшого відносно сприятливими та безпечними з точки зору захисту прав власності (зокрема інтелектуальної) юрисдикціями з дешевим капіталом, що надає їм переваги в капіталомісткому автоматизованому виробництві.

¹ [What is competitiveness? | World Economic Forum](#)

² [The Competitiveness of Transition Economies \(EN\)](#)

³ [EUR-Lex - 52006SC1467 - EN](#)

⁴ Porter, Michael E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.

⁵ [WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf](#)

Конкурентоспроможність в епоху турбулентності

Пандемія COVID-19 ознаменувала початок епохи турбулентності у світі. Розрив виробничих ланцюжків, а також військові загрози, що швидко зростали, особливо повномасштабне вторгнення росії до України, різанина 7.10.2023, що змусила Ізраїль розпочати війну в секторі Газа, а нещодавно – початок війни США та Ізраїлю проти Ірану, значно змінили пріоритети. Якщо раніше політична нестійкість або участь у локальних військових конфліктах були тільки проблемами окремих периферійних країн, які, звичайно, позначалися на їхній конкурентоспроможності, і не більше того, то з руйнуванням світового порядку, заснованого на правилах, ці проблеми стали глобальними.

До цього зараз додається дедалі більший вплив чергового етапу науково-технологічної революції – тепер через стрибкоподібний прогрес у сфері ШІ. Серед його очевидних і передбачуваних наслідків є масова заміна рутинної інтелектуальної праці на ШІ-агентів, поява та швидке розповсюдження ШІ-керованих роботів, що надалі поглибить описані вище тенденції Індустрії 4.0, та революція у військовій справі, яка вже дається взнаки на полі бою в Україні. Утім, ймовірно, є і наслідки, які зараз неможливо передбачити, отже непевність зростає ще більше.

Відповідно, на перші позиції вийшли фактори конкурентоспроможності, які раніше навіть не розглядалися – такі як стійкість (зокрема, ланцюгів постачання), адаптивність, наявність доступу до стратегічних технологій, контроль над критичними ресурсами, та загалом економічна і військова безпека. Ці фактори значною мірою суперечать факторам конкурентоспроможності у спокійні часи.

Наприклад, великий розмір зовнішнього ринку стає фактором ризику, якщо значна частина його припадає на потенційно недружні або «національно-егоїстичні» держави. Культурне та етнічне різноманіття з джерела творчості та гнучкості може перетворитися на фактор внутрішньої нестабільності, особливо якщо ворожі країни розпалюють розбрат. Натомість «зелені» технології, які переважно нав'язувалися бізнесу з екологічних міркувань, вимагали додаткових витрат, і цим підривали конкурентоспроможність продукції, виявилися одним з факторів енергетичної безпеки в умовах нестабільності постачання традиційних викопних джерел енергії. Навіть заздальгідь економічно неефективні рішення, як-от дублювання в інфраструктурі або підтримання високого рівня запасів, неочікувано стали важливими факторами стійкості. Не кажучи вже про оборонну промисловість і відповідні непродуктивні витрати, які з економічного тягаря перетворилися на критично важливу інвестицію в безпеку, без якої усі інші фактори конкурентоспроможності можуть втратити своє значення в одну мить.

Вимірювання конкурентоспроможності за таких умов стає дуже важким завданням – не дивно, що ВЕФ припинив публікувати свої звіти про глобальну конкурентоспроможність. Світові рейтинги, які відстежують конкурентоспроможність, ще не адаптувалися до цієї нової реальності. Тим часом така радикальна зміна пріоритетів може перетасувати всі карти. Тому їхні вхідні дані та проміжні результати за компонентами конкурентоспроможності залишаються в силі, але кінцеві результати можуть бути непоказовими. Проте наразі немає іншого інструменту для порівнянь між країнами, тому в подальшому аналізуються і такі рейтинги, але з критичним підходом.

Фактори конкурентоспроможності країни в епоху турбулентності: приблизний аналіз

Базуючись на наведених вище міркуваннях, можна попередньо сформулювати наступні фактори конкурентоспроможності в нинішню епоху світової турбулентності.

1. Здатність до інновацій базується насамперед на наявності відповідного людського капіталу (освіта, привабливість для талантів), проникненні інтернету, формуванні «інноваційних екосистем» (фізичних і віртуальних), а також важко вимірюваних (тільки за результатом) культурних чинників. Ця здатність стосується не тільки технологічних інновацій, а й виробництва творчих продуктів різного роду, винайдення нових бізнес- та організаційних рішень (у тому числі – військового характеру), що додають ефективності та підсилюють стійкість, або навіть пристосування окремих людей до середовища, що швидко змінюється. Важливими факторами та водночас проявами цієї здатності є підприємливість і «просунутість» бізнесу (business sophistication)

2. Інфраструктура, включно з цифровою (ICT). Окрім своїх традиційних ролей, інфраструктура забезпечує гнучкість (як-от робота з дому чи з-за кордону через Інтернет під час пандемії або війни), відіграє велику роль у військовій безпеці, та дозволяє диверсифікувати постачання ресурсів і експорт продукції.

3. Інститути – зокрема права власності та верховенство права, – завжди були важливими, але їхня роль зростає ще більше. Зокрема, якщо головним стає виробництво інформаційного продукту, то критично важливою стає можливість отримати віддачу на інвестиції у таке виробництво – або через роялті, або через тимчасову перевагу першопрохідця (first-mover advantage), або через інші механізми. При цьому природні методи такі як перевага першопрохідця, потребують дуже добре налагоджених бізнес-процесів, що зазвичай пов'язується з високою конкуренцією на тлі сприятливого ділового клімату. Але коли такі методи не працюють, то задача стає нетривіальною, оскільки інформація, на відміну від матеріальних товарів та більшості послуг, не є ексклюзивною – тому її еквівалентний обмін на ексклюзивні товари та послуги наразі потребує штучного надання їй цієї властивості. А це робить держава в особі правової системи через механізм інтелектуальної власності. Для капіталомістких автоматизованих виробництв критичним є захист прав власності. Для талантів – безпечне та правове середовище, демократія тощо. Усе зазначене забезпечується інституціями.

4. Забезпеченість критичними ресурсами, насамперед продовольством та енергією. Це не обов'язково має бути самозабезпечення, але постачальники мають бути дружніми країнами, а шляхи постачання – надійно захищеними. Для матеріального виробництва й будівництва також потрібні мінеральні ресурси та напівфабрикати, в тому числі рідкісні.

5. Зовнішня військова безпека забезпечується або потужною армією, підкріпленою військовою промисловістю та сильною економікою, або географічною віддаленістю від ключових джерел небезпеки, або міцними військовими союзами, а в ідеалі – поєднанням усіх цих чинників.

Також не втрачають свого значення, звісно, і «традиційні» фактори конкурентоспроможності, які ВЕФ у 2019 р. окреслив таким чином:

6. Сприятливе середовище для бізнесу – окрім уже згаданих вище факторів включає також макроекономічну стабільність. Проте, на жаль, існуючі рейтинги визначають її здебільшого ретроспективно, у той час як треба було б оцінювати стійкість макроекономіки – надто з урахуванням змін у середовищі, про які йшлося вище.

7. Ринки – ефективність ринків продукції, праці, та фінансового, а також розмір ринку, доступного для вітчизняного виробництва. Тут слід зробити уточнення щодо фінансового ринку: оцінювати потрібно не тільки ефективність, а й стійкість – а вони в даному випадку багато в чому суперечать одне одному. Також дуже ускладнюється оцінка «розміру ринку», оскільки потрібно враховувати фактор «дружності» зарубіжних країн, але в цьому питанні немає чітких критеріїв, а в деяких випадках, таких як «тарифи Трампа», панує волатильність.

Результат аналізу цих факторів для України наведено у зведеній таблиці (Додаток 1) та проаналізовано в наступному розділі.

Політика конкурентоспроможності на заміну індустріальній політиці

Визначення ключових факторів конкурентоспроможності потрібно насамперед для формування політики конкурентоспроможності⁶. У постіндустріальну еру вона має прийти на заміну індустріальній політиці як інструмент політики розвитку.

Індустріальна політика мала сумнівну ефективність навіть у часи індустріалізації, надто у країнах, схильних до корупції, а також провокувала корупцію⁷ (серед економістів триває дискусія, розвивалися певні країни завдяки чи всупереч такій політиці їхніх урядів^{8,9}), але бурхливі темпи технологічних змін у постіндустріальному світі практично унеможливили попереднє визначення «пріоритетних галузей» в довгостроковій перспективі¹⁰. На етапі «турбулентності» це взагалі втрачає сенс. Водночас постіндустріальний інноваційний сектор є набагато ризикованішим місцем для інвестицій, причому визначення перспективних об'єктів для інвестування ускладнюється на порядок у порівнянні з індустріалізацією. Тому безвідносно до того, чи була індустріальна політика корисною взагалі, на цій стадії розвитку вона стає відверто шкідливою.

Однак на більш високому рівні – розвитку перспективних конкурентних переваг країни – державна політика набуває набагато більшого значення. Тим більше, що в будь-якому разі визначення пріоритетів державної політики впливає на фактори конкурентоспроможності, а тому має проводитися з урахуванням відповідних перспектив. До прикладу, розподіл податкового тягаря між доходами домогосподарств і прибутками корпорацій, з одного боку, та об'єктами нерухомого майна, в тому числі землі, – з іншого боку, впливає на відносну конкурентоспроможність відповідно сільського господарства і промисловості, особливо видобувної, які використовують багато землі/нерухомості; та працемістких виробництв і, особливо, нематеріальних виробництв, які їх використовують значно менше, натомість мають високі прибутки та

⁶ Competitiveness, competition, and competition policy

⁷ Industrial Policy Fosters Corruption – Royal Economic Society

⁸ Is Industrial Policy Making a Comeback? | Council on Foreign Relations

⁹ Industrial Policy in the Middle East and North Africa: Rethinking the Role of the State on JSTOR

¹⁰ Picking Winners Is Difficult and Costly

потребу в залученні/утриманні талантів. Так само розподіл бюджетних видатків може непрямо підтримувати інноваційний сектор через витрати на вищу освіту та фундаментальну науку, а може надавати перевагу сільському господарству через аграрні субсидії, навіть якщо вони спрямовуються в непрямий спосіб (наприклад, на розвиток інфраструктури).

Політика конкурентоспроможності вигідно відрізняється від індустріальної політики й тим, що вона спрямована на публічні блага, якими є базові фактори конкурентоспроможності, тому менш вразлива до корупційних викривлень, притаманних індустріальній політиці. З політичної точки зору проблемою, однак, може бути її довгостроковість і неочевидний зв'язок між вкладеннями та результатами. Це створює небезпечний ухил у бік індустріальної політики, який підтримується лобюванням з боку відповідних прошарків бізнесу, що є бенефіціарами останньої. В результаті надмірно розвиваються галузі, що не спираються на глибинні та довгострокові конкурентні переваги тієї чи іншої країни, а надто «зрілі» галузі, та ті, що перебувають у завершальній стадії (sunset industries) – бо саме вони, на відміну від новонароджених галузей (infant industries), які мали б бути предметом індустріальної політики, мають достатні ресурси для лобювання та водночас критично залежать від державної підтримки. Ба навіть там, де предметом державної політики стає сама по собі успішна з об'єктивних причин галузь, розвиток стає однобоким, що робить економіку вразливою до кризи в окремій галузі й не дозволяє їй швидко перелокувати ресурси до нових, більш перспективних галузей, коли вони з'являються – як цілком може статися зараз з ІТ-галуззю, де ШІ активно витісняє людську працю. Натомість політика конкурентоспроможності сприяє диверсифікації.

2. Конкурентна позиція України

Відповідно до підходів, викладених вище, конкурентну позицію України характеризує низка рейтингів та інших показників з різних джерел, зведених разом у Додатку. Повномасштабна війна значно вплинула на показники, але цей вплив може в багатьох випадках виявитися тимчасовим, тому там наведено дані для відносно мирного часу (на 2021 р. або останні доступні), та найновіші.

З аналізу цього набору даних випливає, що до повномасштабної війни Україна мала відносно непогані, як для її рівня добробуту, показники в інноваційності – входила до топ-50 країн світу, зокрема посідала перше місце за кількістю авторських свідоцтв на «корисні моделі» стосовно ВВП. Передусім це було пов'язано з високим рівнем людського капіталу та доволі високою віддачею від нього. Високий рівень діджиталізації був частково наслідком, але й каталізатором інноваційності.

При цьому найслабшими ланками були ринкові та правові інститути, що зумовлювали несприятливе бізнес-середовище та перешкоджали утриманню/залученню талантів. Серед перешкод для інвестицій, зокрема, вирізнялися судова система (недостатньо спроможна та часто недобросовісна, зокрема корумпована та політизована), зовнішня безпека (збройна агресія російської федерації тривала з 2014 р., хоча і була на той час локалізована та мала обмежену інтенсивність), та корупція. Ширше, перешкодою є патрональна система¹¹, яка складається з напівзакритих мереж патронажу, що діють за непрозорими правилами. Така система несумісна з верховенством права і тримається на персональних зв'язках, значною мірою вертикальних. Вона працює поверх формальних законів, які можуть ззовні виглядати як «європейські», і переважно спирається на дискрецію, що ці закони надають виконавцям і контролерам.

Інфраструктура займала проміжне місце: з одного боку – добре розвинута ІСТ-інфраструктура, наявність портів, магістральних трубопроводів, та відносно непогано розвинута залізниця, хоча і з широкою колією, що створює проблеми при перетинанні західного кордону. До повномасштабної війни енергетична система була доволі надійною (як для країни з таким рівнем добробуту), диверсифікованою за джерелами, та мала надлишкові потужності. З іншого боку – недостатня густина й посередня якість автомобільних доріг (жодного автобану, багато доріг у незадовільному стані) та зношеність комунальної інфраструктури були й залишаються слабкими місцями інфраструктури.

Доволі типовим є співвідношення різних «стовпів» конкурентоспроможності, відображене на діаграмі з Глобального індексу інноваційності за 2021 р¹².

Чи не єдиною перевагою України в постіндустріальній економіці є можливість сплачувати помірні податки з доходів фрилансерів завдяки наявності сприятливої системи спрощеного оподаткування мікробізнесу, в тому числі самозайнятих фахівців і стартапів. Це сприяло бурхливому розвитку ІТ та інших постіндустріальних галузей¹³, але здебільшого в режимі аутсорсу, оскільки слабкість верховенства права загалом і прав власності зокрема робила «продуктовий» бізнес в Україні занадто ризикованим.

¹¹ [The Anatomy of Post-Communist Regimes I by Bálint Magyar and Bálint Madlovics](#)

¹² https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf

¹³ [World Bank Document](#)

Тому для залучення капіталу й забезпечення прав інтелектуальної власності більша частина «продуктового» бізнесу реєструється за кордоном, зберігаючи в Україні бек-офіси з розробки продуктів¹⁴. Для компаній у галузі ІТ, які використовують найманих працівників, було створено спеціальний режим «Дія Сіті» з конкурентоспроможним оподаткуванням та низкою інших особливостей. Резидентство в цьому режимі може бути досягнуте юридичними особами через виконання критеріїв, визначених Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», зокрема щодо виду діяльності, кадрових показників (мінімальна середньооблікова кількість працівників і гіг-спеціалістів, а також рівень їхньої винагороди). Однак спецрежим охоплює переважно достатньо зрілий ІТ-бізнес, лишаючи обабіч фрилансерів, що працюють на закордонні компанії, та підприємства інших галузей, що розвивають ті самі конкурентні переваги України. Також спецрежим висуває достатньо жорсткі вимоги й до стартапів, хоча і надає для них тимчасовий режим «максимального сприяння», який діє до 31 грудня року, що йде після року отримання ними статусу резидента.

Водночас у секторі промислового виробництва Україна в цілому не мала конкурентних переваг, оскільки майже за всіма індикаторами, важливими на другій стадії розвитку за Портером (окрім, хіба що, розміру доступного ринку) Україна у другій сотні. Робоча сила є відносно дешевою порівняно з країнами ЄС, і, при цьому, доволі кваліфікованою. Але вона набагато дорожча за більшість країн світу, де проживає більшість населення Землі, причому набагато молодшого, і дорожчає швидкими темпами завдяки конкуренції з боку роботодавців ЄС, яка створює тиск у бік збільшення номінальних зарплат. Також у країнах Азії податки суттєво нижчі за українські, а працівники дисциплінованіші. З іншого боку, для капіталомістких виробництв Україна не є привабливою через високі ризики для прав власності. Тому до повномасштабного вторгнення в секторі промислового виробництва доволі успішно розвивалися або відносно невеликі нішеві бізнеси, що базуються на українських ноу-хау (тобто, в кінцевому підсумку, на перевагах у сфері людського капіталу), або підприємства харчової промисловості в тих випадках, коли агропродукцію вигідніше переробляти на місці (наприклад, виробництво кетчупу), або підприємства, що не потребують великих інвестицій та використовують залишкові переваги у сфері дешевої робочої сили з відносно невеликим плечем доставляння до ринків ЄС.

В індексах та інших показниках тільки непрямо відображено високу конкурентоспроможність українського аграрного бізнесу, яка базується на природних перевагах (родючі ґрунти, відносно сприятливий клімат, достатньо води) та відносно дешевій робочій силі. Також Україна має поклади корисних копалин, у тому числі рідкісних. Ці природні конкурентні переваги на сьогодні забезпечують лівову частку експорту, переважно сировинного (такі види commodities, як залізна руда, металеві напівфабрикати, зерно, соняшникова олія, інші сільгосппродукти).

Політика конкурентоспроможності на заміну індустріальній політиці

Описана вище картина відображає результат нерівноважного, неринкового розвитку за часів СРСР. Комуністична система відкидала ринок і ринкові інститути відповідно, але водночас робила наголос на STEM-освіті, яка була необхідною для успіху у військових технологіях. Проте за ринкових умов продуктивність діяльності вчених та інженерів

¹⁴ [Ukraine's tech market: 2025 report.pdf](#)

зумовлена можливістю комерціалізації їхніх розробок, яку здійснюють підприємці на ринку. Отже, віддача на працю технологічних та продуктових інноваторів непрямо залежить від якості ринкових інститутів, розвитку ринків (зокрема фінансових), підприємницького клімату та інших умов, що забезпечують появу підприємців, зацікавлених у комерціалізації науково-технічних розробок, а також впливають на якість їхніх бізнесів.

Оскільки з усіма цими передумовами в Україні історично доволі погано (а раніше було ще гірше), то освічені фахівці закономірно перетікають до інших країн, де вони можуть отримати більші доходи, а також кращу якість життя. Відповідно, в самій Україні відбувається поступовий природний процес відновлення рівноваги: з одного боку – поступово розвивається підприємництво, в тому числі у сфері науково-технічних та інших подібних інновацій та інтелектуальних послуг, з іншого – якість системи підготовки кадрів для цього дещо погіршується (у відносних термінах) до рівня, притаманного країнам з порівнянними показниками доходу на душу населення¹⁵ та якості державного управління. Низка українських експертів, Мінфін та деякі МФО виступають за однакові умови для трактористів і IT-фахівців. Однак, якщо поєднати таку «справедливість» із протекціоністською промисловою політикою, Україна ризикує втратити свої конкурентні переваги третього ступеня розвитку за Портером. Адже захист вітчизняного товаровиробника підвищує вартість життя та обмежує споживчий вибір для талантів. А відновлення таких переваг у «рівноважному» режимі займе десятиліття, і далеко не всім країнам це взагалі вдавалося.

За деякими нечисленними, але важливими винятками українська промисловість значно відстає від постіндустріальних галузей за своїм рівнем розвитку бізнесу. У її «високотехнологічному» сегменті все ще домінують підприємства радянського ОПК, з їхньою антиринковою корпоративною культурою. Ці підприємства обмежено здатні комерціалізувати інноваційні розробки українських вчених та інженерів, тому політика опори на них, а надто підпорядкування інноваційного сектору інтересам вітчизняної промисловості призводить до ерозії конкурентних переваг і чистих втрат.

Останніми роками український приватний defense-tech суттєво розвинувся як відповідь на запити військових. Ці численні успішні кейси – про створення промислових підприємств для реалізації певних інновацій та ноу-хау. Саме такі підприємства були і є успішними, на відміну від старої радянської моделі, за якої НДІ створювалися при промислових підприємствах. Коли йдеться про реалізацію інновацій – промисловість має підлаштовуватися під запити інноваторів.

Аналогічно, політика штучної підтримки агропереробного сектору через протекціонізм – пригнічує аграрний бізнес з негативним чистим ефектом для економіки в цілому¹⁶, а якщо така політика проводиться через бюджетні субсидії, то веде до неефективного витрачання публічних коштів, заважає зниженню податків і створює корупційні вразливості. Обидва види політик є наслідком тиску добре організованого промислового лобі, що знаходить відгук у політиків і чиновників, що дотепер мислять застарілими (і, скоріше за все – загалом хибними) категоріями індустріальної політики.

¹⁵ Кількісні показники України в галузі освіти мають різноспрямовані тренди, і все ще випереджають такі для країн із середнім рівнем розвитку, але з 90-х років розрив значно скоротився
https://data360files.worldbank.org/data360-data/data/WB_WDI/WB_WDI_SE_SEC_ENRR_WIDEF.csv

¹⁶ [APD_Nivievskyi__Bogonos_ENG.pdf](#)

Замість неї Україні необхідна політика конкурентоспроможності, передусім спрямована на утримання талантів, якщо не залучення їх. На сьогодні, окрім традиційної підтримки вищої освіти, присутня тільки одна, хоча й важлива, складова такої політики – це можливість для фрилансерів реєструватися як ФОП і сплачувати поміркований 6 % податок зі своїх доходів, або для гіг-працівників у сфері ІТ – 10 % в межах режиму «Дія Сіті». При цьому обидві можливості, особливо перша, перебувають під постійними атаками з боку частини суспільства, навіть громадянського (наприклад, Центру економічних стратегій), а також МФО і представників уряду. Така непевність не сприяє інвестуванню в людський капітал і засновані на ньому бізнес-проекти (зокрема, стартапи), а також перешкоджає утриманню талантів. Попри сприятливий податковий режим спостерігається постійний відтік фахівців, який поки що компенсується постачанням нових – але частково коштом держави, яка оплачує частину вищої освіти.

Для того, аби уповільнити втечу мізків, потрібно:

- зберегти спрощену систему оподаткування для ФОП;
- поширити режим «Дія Сіті» на всі галузі «економіки знань»;
- прибрати штучні перешкоди в рамках цього режиму, зокрема штучно ускладнену звітність з податку на виведений капітал (ПнВК), який резиденти «Дія Сіті» можуть застосовувати замість класичного податку на прибуток;
- розповсюдити сприятливий для стартапів і швидко зростаючого інноваційного бізнесу ПнВК на всю економіку, принаймні на сектор МСБ за прикладом Польщі – прибравши штучні дискреційні механізми підтримки інновацій у промисловості та інші інструменти промислової політики;
- активно працювати над розвитком ринкових і правових інституцій, насамперед таких як верховенство права, права людини, право власності тощо – аж до створення спеціальних правових режимів з юрисдикцією авторитетних закордонних судів та імунітетом від перевірок на час до успішного завершення реформ судової та правоохоронної систем;
- покращувати якість життя в Україні – інфраструктуру, безпеку, ринкову конкуренцію тощо;
- після завершення воєнного стану – перейти від загального військового обов'язку до контрактної армії;
- дбати про якісне природне та соціальне середовище.

Політика конкурентоспроможності на заміну індустріальній політиці

Під впливом повномасштабного вторгнення описана вище картина конкурентоспроможності значно змінилася.

По-перше, Україна здійснила перехід від «ефективності мирного часу» (мінімізація витрат, залучення капіталу тощо) до «екстремальної стійкості воєнного часу». Український бізнес в ефективності програвав багатьом країнам світу через важкі умови роботи, в тому числі з частими та глибокими економічними кризами. Але такі умови сприяли конкурентному відбору найбільш стійких, гнучких і витривалих; а також вихованню відповідної корпоративної культури та практик. Повномасштабна війна додала до цього пріоритет безпеки над рентабельністю, зокрема свідоме дублювання критичних систем. При цьому, через недосконалість інституцій та обмежену компетентність частини урядовців і деяких міжнародних радників, державне втручання зовсім не завжди було на користь стійкості та ефективності. Той бізнес, який у цих умовах зміг втриматися, має безцінний в умовах «турбулентності» досвід, який стає його конкурентною перевагою і яким він може ділитися з дружніми партнерами. На жаль, існуючі міжнародні рейтинги не повною мірою відображають ці фактори.

По-друге, friendshoring у військовому виробництві (MilTech), поєднаний з інноваційністю та наявною промисловою інфраструктурою, створили нішу для певного відродження сектору промислового виробництва. Через специфічність MilTech це вікно можливостей для промисловості може бути більш довготривалим, ніж в інших сферах, таких як легка промисловість чи виробництво побутової техніки, які не мають хороших експортних перспектив у довгостроковому періоді. Але умова реалізації цієї переваги – членство України в західному безпековому альянсі, найкраще – в НАТО, оскільки тільки в такому разі покупці можуть бути впевнені в такому партнерстві. У будь-якому разі постачання технологій військового та подвійного призначення (навіть з виробництвом, локалізованим безпосередньо у країні-покупцеві), може стати дуже перспективним напрямом реалізації постіндустріальних конкурентних переваг.

Водночас повномасштабне вторгнення катастрофічно підірвало безпеку – як через постійні удари по тилу (зокрема по таких містах, як Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя та Київ), так і через інші фактори, зокрема примусову мобілізацію. Внаслідок повномасштабної війни Україна втратила щонайменше 3,1 млн людей через міграцію¹⁷ (на додаток до тих, хто вже перебував за кордоном але зареєструвався як біженець), серед яких було і багато кваліфікованих фахівців. Наприклад, від війни втекли білоруські IT-фахівці, які незадовго до того переїхали до України, рятуючись від репресій режиму Лукашенка – це був дуже рідкісний випадок, коли Україні вдалося залучити таланти з-за кордону. Українські фірми також почали втрачати замовлення через ризики, такі як довготривалі відключення електроенергії, втрата ключових фахівців через мобілізацію чи еміграцію, а також регуляторні (зокрема валютні) обмеження, викликані війною. В результаті експорт IT-послуг (важливий і сам по собі, і як проксі для розвитку постіндустріальних галузей), який до повномасштабного вторгнення стрімко зростав на 20–30 % щорічно, зазнав стагнації та навіть певного скорочення. Ймовірно, ситуація в інших галузях економіки знань не набагато краща.

Попри це Україна продовжує переважно зберігати свої конкурентні позиції. Зокрема, IT-експорт скоротився в абсолютних цифрах мінімально, а як частка ВВП – продовжував зростати¹⁸. Україна також посіла 49 місце серед 192 країн у рейтингу сталої конкурентоспроможності (The Sustainable Competitiveness Index)¹⁹, який враховує підтримання та розвиток різних видів капіталу, включно з інтелектуальним і соціальним.

¹⁷ 290,3 тисячі громадян виїхали та не повернулись в Україну у 2025 році – Опендатабот.

¹⁸ https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.xlsx

¹⁹ The Global Sustainable Competitiveness Index 2025

3. Сценарії розвитку конкурентоспроможності залежно від зовнішніх умов

Подальший розвиток подій залежить від того, чим завершиться повномасштабна війна з Росією. Якщо не розглядати катастрофічний сценарій повної поразки України, за якого аналіз її конкурентоспроможності втратить сенс, то можливі наступні варіанти.

1. Продовження бойових дій або нестійкий мир без дієвих зовнішніх гарантій з перетворенням

Супроводжуватиметься збільшенням відтоку мізків і втечі бізнесу через високі ризики, високі податки, необхідність проходити військову службу та загалом несприятливу для творчої роботи атмосферу в суспільстві. На тих, хто залишиться, припадатиме ще більше податкове навантаження та терміни перебування на військовій службі, що буде надалі стимулювати міграцію. Інвестиції у більш традиційні конкурентні переваги стримуватимуться безпековими ризиками, при цьому реформи правоохоронної системи та податкових органів, необхідні для покращення ділового клімату, не відбуватимуться через загрози можливих провалів у безпеці та податкових надходженнях. Здобуті конкурентні переваги в інноваціях та стійкості розмиватимуться через міграцію відповідних фахівців у країни з кращою якістю життя та перспективами.

За таких умов ймовірний вступ до ЄС без попереднього радикального прориву у сфері верховенства права та інших «європейських принципів» призведе до посилення патроналізму та зарегульованості, хоча й дозволить відбудувати й надалі розбудувати інфраструктуру. Розвиватимуться переважно аграрний сектор і військове виробництво, проте в останньому дедалі більше даватиметься взнаки відтік талантів. Також його ринки залишатимуться обмеженими через відсутність повноцінного членства України в оборонних союзах, що підважуватиме довіру покупців до неї як довгострокового партнера. Економічне зростання буде кволим та нестійким. Загальні перспективи країни будуть похмурими, і це надалі підсилуватиме означені вище негативні явища. Такий сценарій є нестійким у довготривалій перспективі, і без переходу до більш сприятливого скоріше за все призведе з часом до поразки України.

2. Стійкий мир, забезпечений міцними зовнішніми гарантіями з фінансуванням спільної контрактної армії переважно коштом союзників і можливістю зменшити військові витрати до 5 %

Дає надію на припинення відтоку талантів і часткове повернення мігрантів – щоправда, ймовірно, переважно менш продуктивних і адаптивних, які не змогли знайти себе в новому середовищі. За умови проведення глибоких реформ, спрямованих на запровадження «європейських принципів» та відтермінування обтяжливих норм до періоду після вступу до ЄС з'явиться реальна перспектива покращення ділового та інвестиційного клімату. Це сприятиме приходу капіталу в «економіку знань», інноваційну оборонну промисловість, аграрний сектор і видобуток корисних копалин та в проекти з первинної переробки аграрної сировини там, де це доцільно). Членство у військовому союзі створить умови для довгострокових проектів у сфері MilTech. Конкурентні переваги в інноваційності та стійкості закріплюватимуться, хоча частковий відтік фахівців перешкоджатиме цьому.

За умови реструктуризації та часткового списання зовнішнього боргу або його погашення коштом заморожених російських резервів, у порядку репарації, а також проведення податкової та пенсійної реформи, податково-адміністративний тиск можна буде істотно послабити. Перспективи довготривалого економічного зростання та високі темпи відновлення в перші роки сприятимуть подальшому залученню інвестицій та утриманню талантів. Але патрональна система, травми війни, наявність великого за розмірами війська та мілітарного сектору в економіці, а також все ще високі ризики безпеки стримуватимуть зростання, і навряд чи дозволять зробити «економічне диво», наздогнавши середній рівень добробуту ЄС в осяжній перспективі.

3. Зникнення загрози з боку росії та повернення до мирного життя (наразі здається малоімовірним)

У разі радикальних змін в росії, аж до її розпаду, безпосередня військова загроза для України може зникнути на кілька десятиліть, якщо не назавжди. У такому разі Україна може повернути тимчасово окуповані території, отримати можливість повернутися до мирного життя з невисокими військовими витратами та різким зменшенням ролі армії; отримати компенсацію втрат; повноцінні безпекові гарантії в рамках військового союзу (НАТО або його наступника), та відновити свій статус транзитної країни з відповідними конкурентними перевагами, які наразі є неактуальними.

У такому сценарії будуть два найбільші виклики: брак стимулів до інституційного прогресу через надходження ресурсів; відновлення та реінтеграція тимчасово окупованих територій, насамперед асиміляція їхнього населення та біженців до росії та Білорусі (а також, можливо, з росії), які тривалий час піддавалися дії російської пропаганди.

Якщо вдасться поєднати ресурси та стимули в такий спосіб, аби вони були комплементарними один до одного, та успішно подолати описану в попередньому сценарії проблему таймінгу «спочатку принципи – потім норми», то є висока ймовірність отримати «економічне диво», передусім завдяки бурхливому розвитку постіндустріальних галузей з реалізацією головних конкурентних переваг України, а також експорту військових технологій, заснованих на українських ноу-хау. Є шанс від утримання талантів перейти до їх залучення. Додатковими факторами виступатимуть інвестиції у видобувний та аграрний сектори, а також розвиток виробництва товарів і послуг, орієнтованих на внутрішній ринок.

Найбільшим ризиком у такому сценарії буде послаблення відчуття нагальності в уряді та громадянському суспільстві при зменшенні залежності від країн Заходу та їхньої зацікавленості в посиленні України, як це свого часу сталося після Помаранчевої революції на тлі різкого збільшення ПІІ, економічного буму та райдужних перспектив швидкої європейської та євроатлантичної інтеграції. Натомість рушієм реформ найчастіше є нагальна необхідність, що виникає через брак ресурсів. У разі, якщо їх приплив не буде супроводжуватися й підтримуватися радикальними інституційними реформами, для яких такий приплив створює простір (як-от податковою), можна очікувати, що бум виявиться короткостроковим, супроводжуватиметься появою нових олігархів, як це сталося у країнах Центральної Європи, і протягом кількох років потоне в корупційних скандалах, політичних змаганнях за ренту і загальному розчаруванні. Конкурентні переваги в інноваційності та стійкості при цьому розмиватимуться приблизно так, як це відбувається на четвертій стадії розвитку за Портером.

4. Висновки та рекомендації

Україна ніколи не була в лідерах конкурентоспроможності, передусім через проблеми з ринковими інституціями. Але її конкурентна позиція завжди була асиметричною з відносно сильними позиціями у перевагах «третього (постіндустріального, інноваційного) рівня розвитку» за Портером, але «вузькими місцями» у базових компонентах, таких як інституційні. В епоху турбулентності до переваг додалися стійкість бізнесу та економіки в цілому, які до цього ніколи не розцінювалися як конкурентні переваги. У сполученні з високою інноваційністю, ліберальним регуляторним режимом і сильними стимулами, породженими війною на виживання з багаторазово сильнішим сусідом, це на цей момент вилилося у прорив в ІТ-секторі, а за сприятливих умов обіцяє також нові прориви, які наразі неможливо передбачити.

Як би не завершилася війна (окрім, звісно, поразки України), наша країна, ймовірно, збереже базові конкурентні переваги, що ґрунтуються на природних ресурсах. Але вони самі по собі нездатні забезпечити стійке, тривале та швидке зростання економіки. Також прогрес у їх реалізації залежатиме від здатності урядів – як українського, так і країн-партнерів – компенсувати ризики інвесторам.

Подальший розвиток факторів конкурентоспроможності третього (постіндустріального) рівня, а також експортні перспективи військової промисловості сильно залежатимуть від сценарію закінчення (чи продовження) війни: від обмежених у разі продовження бойових дій на невизначений період або нестійкого миру без військових гарантій до «економічного дива» у найкращому сценарії.

У будь-якому випадку вкрай важливим є усунення найбільших (переважно інституціональних) «вузьких місць», таких як брак верховенства права з усіма наслідками для прав власності, внутрішньої безпеки тощо. Також дуже важливою є протидія спробам імпортувати обтяжливі чи дискреційні норми ЄС, надто поперед «Європейських принципів». Зокрема, критично важливо зберегти спрощену систему оподаткування з можливістю для фрилансерів сплачувати простий, передбачуваний, поміркований і легкий в адмініструванні єдиний податок. Важливо також зберігати та розвивати інші елементи політики конкурентоспроможності замість індустріальної політики, яку наразі намагається проводити уряд.

Це включає:

- продовження підтримки вищої освіти – але з важливими реформами, такими як «гроші ходять за студентом»;
- створення винятково сприятливих умов для інтелектуальної праці та підприємництва, включно із збереженням спрощеної системи оподаткування, радикальним спрощенням загальної податкової системи (особливо – переходом на ПнВК), радикальним зменшенням податкового навантаження на заробітну плату;
- сприяння інноваційній діяльності через зменшення транзакційних видатків у пошуку «ангельського» або венчурного фінансування, непряма підтримка через бізнес-інкубатори, «сигнальні гроші» до венчурних фондів тощо;
- успішне завершення судової та правоохоронної реформ – створення острівців правового захисту, «спеціальних правових зон» для стартапів та інших видів бізнесу, які базуються на інтелектуальній власності;

- заходи з покращення якості життя, особливо для середнього класу;
- після завершення воєнного стану – перехід від загального військового обов'язку до контрактної армії;
- полегшення найму висококваліфікованих іноземців;
- створення сприятливих адміністративно-регуляторних умов для іноземних інвестицій, зокрема у видобуток корисних копалин та аграрну сферу, подолання «вузьких місць»;
- зняття бар'єрів для аграрного експорту, в тому числі протекціоністських і регуляторних, як зовнішніх, так і внутрішніх;
- сприяння формуванню інноваційних бізнес-екосистем (замість штучного створення промислових кластерів).

За умови проведення такої політики Україна має хороші шанси підтримувати та розвивати свої конкурентні переваги – як традиційні, так і новітні (стійкість, адаптивність), здобуті у важких умовах.

5. Додаток

Основні показники, які характеризують конкурентну позицію України за сучасних умов та її зміну під впливом повномасштабної війни

Зведена аналітична таблиця індикаторів стійкості та конкурентоспроможності України (2021–2025). Посилання на джерела у гіперлінках при відповідних індексах.

Сфера	Показник	2021 (значення та джерело)	Останні дані (2023–2026) (значення та джерело)	Примітки
1. Інновації та цифровізація	Global Innovation Index (GII) – Overall	Ранг: 49/132 [WIPO 2021]	Ранг: 66/139 (2025) [WIPO 2025]	Висока інтенсивність генерації знань частково компенсує деградацію інституцій, які є частиною загального індексу
	GII – Innovation Inputs	Ранг: 76/132 [WIPO 2021]	Ранг: 80/139 (2025) [WIPO 2025]	Відносна стабільність ресурсної бази, зокрема системи вищої освіти
	GII – Innovation Outputs	Ранг: 37/132 [WIPO 2021]	Ранг: 54/139 (2025) [WIPO 2025]	Високий адаптивний ККД виходу інновацій щодо вкладених ресурсів. Але у 2025 труднощі через логістичні та виробничі обмеження
	Business Sophistication (GII Subindex)	Ранг: 53/132 [WIPO 2021]	Ранг: 56/139 (2025) [WIPO 2025]	Здатність бізнесу до горизонтальної самоорганізації та релокації попри розрив традиційних ланцюгів доданої вартості
	Витрати на R&D (% GDP)	Бал: ~0.4 % [WorldBank]	Бал: ~0.33 % (2023) [WorldBank]	Критичне недофінансування фундаментальної науки
	Експорт ICT-послуг (USD)	Бал: ~7.521 млрд дол. США [WorldBankICT]	Бал: ~6.610 млрд дол. США (2024) [WorldBankICT]	Дистанційна робота значною мірою забезпечила стабільність валютних надходжень, але не вберегла від зниження через безпекові ризики та міграцію
	Graduates in science and engineering, % of total tertiary graduates (WIPO GI)	25.1 % Ранг: 39/132 [WIPO2021]	24.1 % Ранг: 50/139 (2025) [WIPO2025]	Відносно велика популярність STEM-освіти (невеличке зниження за час повномасштабної війни скоріше за все більш ніж компенсується у подальші роки через високий попит на інженерів на ринку праці), але Brain drain зменшує потенціал окупності інвестицій в освіту
	ICT Development Index (IDI) – ITU	Бал: 80.8 [ITU2023]	Бал: 81.0 (2024) [ITU 2024] Бал: 82.5 (2025) [ITU2025]	Прискорення процесів цифровізації попри військові дії як засіб стійкості
	VC recipients, deals/bn PPP\$ GDP	Бал: 0.00 Ранг: 93/132 [WIPO2021]	Бал: 0.04 Ранг: 91/139 (2025) [WIPO2025]	Критичний брак венчурного капіталу через інституційні проблеми. Українські «єдинороги» залучають його здебільшого тільки після релокації до розвинутих країн

Сфера	Показник	2021 (значення та джерело)	Останні дані (2023–2026) (значення та джерело)	Примітки
2. Інфраструктура	Logistics Performance Index (LPI) – Overall	Бал: 2.83 Ранг: 66/160 (2018) [World Bank2023]	Бал: 2.7 Ранг: 79/139 (2023) [World Bank2023]	Деградація інфраструктури через воєнні дії, зокрема блокаду портів (останні дані – до їх розблокування)
	LPI – Infrastructure (Якість мереж)	Ранг: 119/163 Бал: 2.22 [WorldBankLPI2018]	Ранг: n/a/140 Бал: 2.4 [WorldBankLPI2023]	Поганий стан доріг, що надалі погіршився через війну
	UN E-Government Index (EGDI)	Ранг: 46/193 (2022) [UN E-Gov]	Ранг: 30/193 (2024) [UN E-Gov]	Цифровізація стала одним зі складників стійкості
	Користувачі Інтернету (% pop)	Бал: ~79 % [WorldBank ITNU]	Бал: ~82 % (2023) [WorldBank ITNU]	Висока адаптивність провайдерів до умов блекаутів. Для користувачів – війна надалі збільшила цінність доступу до інтернету
	Електроенергетика (SAIDI/SAIFI)	Бал: ~80–90 % доступності [IEA]	unspecified (2024)	Відносно непогані показники системи, що дісталася у спадок від СРСР зведени нанівець російськими атаками. Але є перспектива відродити систему у кращому вигляді
3. Інституції	Corruption Perceptions Index (CPI)	Ранг: 122/180 (Бал: 32) [TI]	Ранг: 104/182 (2025) (Бал: 36) [BDO]	Атмосфера війни сприяла боротьбі з корупціонерами, але цей індекс не відображає реальний стан корупції, особливо в частині превенції
	Rule of Law Index (WJP)	Ранг: 74/139 [WJP2021]	Ранг: 90/143 (2025) [WJP]	Регрес від і без того поганого рівня через обмеження прозорості (воєнний стан)
Зокрема, права власності	International Property Rights Index (IPRI)	Ранг: 105/129 Бал: 4.453 [IPRI]	Ранг: 104/126 Бал: 3.504 (2025) [IPRI]	Загалом дуже слабка позиція, надалі погіршена через воєнні виклики – але у порівнянні з іншими країнами ерозія, як не парадоксально, не помітна
	IPRI – Physical Property Rights	Ранг: 98/129 Бал: 5.755 [IPRI]	Ранг: 108/126 Бал: 2.907 (2025) [IPRI]	Різде падіння через фізичні руйнування та корупційні ризики
	IPRI – Intellectual Property Rights (IPR)	Ранг: 93/129 Бал: 4.393 [IPRI]	Ранг: 96/126 Бал: 4.485 (2025) [IPRI]	Попри низький рівень enforcement і поширене піратство, позиція краща, ніж щодо фізичної власності
	U.S. Chamber International IP Index	Ранг: 39/53 [USChamber2021]	Ранг: 41/55 (2025) [USChamber2025]	У рейтингу – переважно розвинуті країни, і він низький
4. Таланти	Global Talent Competitiveness (GTCI)	Ранг: 61/134 Бал: 47.42 [INSEAD 2021]	Ранг: 61/135 (2025) Бал: 46.31 [GTCI 2025]	Збереження високого рівня STEM-компетенцій
	GTCI – Attract (Залучення)	Ранг: 80/134 Бал: 47.71 [INSEAD 2021]	Ранг: 49/135 Бал: 55.01 [GTCI 2025]	Різде покращення в показнику – результат конструкції індексу, зокрема врахування гендерної рівності, яка значно «покрщилася» через мобілізацію чоловіків

Сфера	Показник	2021 (значення та джерело)	Останні дані (2023–2026) (значення та джерело)	Примітки
5. Агросектор	GTCI – Retain (Утримання)	Ранг: 59/134 Бал: 53.97 [INSEAD 2021]	Ранг: 59/135 Бал: 58.81 [GTCI 2025]	Не знайшла відображення значна міграція кваліфікованих кадрів через безпекові ризики
	Частка в експорті (олія / зерно)	Ранг: 1 (олія), 3–5 (зерно) [KSE]	Ранг: 1 (олія), 3–6 (зерно) (2023) [KSE]	Висока адаптивність агрохолдингів і трейдерів до логістичних розривів дозволила зберегти позиції на ринках
	Global Food Security Index (GFSI)	Ранг: 58/113 [GFSI2021]	Ранг: 71/113 (2022) [GFSI2022]	Україна зберігає статус глобального донора продовольства, хоча логістичні бар'єри знижують внутрішню доступність, надто в районах, наближених до зони бойових дій
	Global Hunger Index (GHI)	Ранг: 29/116 Бал: 6.8 [GHI2021]	Ранг: 46/127 Бал: 8.6 (2024) [GHI2024]	Значне погіршення через військові дії, але загалом ситуація залишається сприятливою
	Частка сільського господарства у ВВП	10.9 % [UIF Report]	7.1 % (2024) [UIF Report]	Зменшення через втрату частини територій, але багато порівняно з розвиненими країнами
6. Копалини	Crop production index (2014–2016=100)	Бал: 121.7 [DataBank Crop]	Бал: 90.1 (2022) [DataBankCrop]	Погіршення через бойові дії та забруднення вибухонебезпечними предметами
	Natural resources rents (% of GDP)	7.5 % [DataBank TNRR]	unavailable	Величезний геологічний потенціал, не до кінця розкритий
	Видобуток залізної руди (ранг)	Ранг: 6/світ (2022) [USGS2022]	Ранг: 9/світ (2025) [USGS2026]	Погіршення через проблеми з логістикою, але все одно в топ-10
7. Розмір ринку	Видобуток рутилу (глобальна частка)	15.4 % [USGS]	16.0 % (2023) [USGS]	Статус стратегічного постачальника титану
	ВВП за ППС (млрд інт. дол.) (GDP, current prices)	Ранг 34/195 746,471 [IMF]	Ранг: 46/191 686,94 (2025), прогноз 730.76 (2026) [IMF]	Доволі незначне зменшення для повномасштабної війни, але велику частку складає військове виробництво
8. Ринки та бізнес	ВВП на душу населення (ППС) (international dollars per capita) (GDP per capita, current prices)	18,21 thousand [IMFPPPC]	20,90 thousand (2025) прогноз 21,89 (2026) [IMFPPPC]	Номінальне зростання – ймовірно, через зменшення кількості населення
	Population (domestic market size)	≈41.3 [WorldBank POP]	≈37.86 (2024) [WorldBankPOP]	Ймовірно зменшення через втрату територій та міграцію недооцінене
	million people Index of Economic Freedom	Ранг: 127/177 Бал: 56.2 [Heritage 2021]	Ранг: 130/177 Бал: 54.1 (2022) [Heritage 2022]	Стабільно низькі позиції відображають погану ситуацію з інституціями, макроекономічну нестабільність тощо. При цьому доволі високий податковий тиск не враховано належним чином

Сфера	Показник	2021 (значення та джерело)	Останні дані (2023-2026) (значення та джерело)	Примітки
	Investment Attractiveness (EBA)	Бал: 2.73/5 [EBA2021]	Бал: 2.70/5 (2025) [EBA2025]	На диво мало впад за роки повномасштабної війни
	KOF Globalization Index	Бал: 73.00 [KOF Index]	Бал: 71.31 (2023) [KOF Index]	Поглиблення friendshoring відносин з партнерами (ЄС)
9. Безпека	Global Firepower Index National	Ранг: 25/140 [GlobalFPI]	Ранг: 20/145 (2025) [GlobalFPI]	Ймовірно недостатньо відображає підвищення боєздатності армії, оскільки не враховує інновацій
	Cybersecurity Index (NCSI)	Ранг: 24/160 [NCSI2022]	Ранг: 18-19/176 (2025) [NCSI2026]	Високі показники через тривалу кібервійну з Росією надалі покращуються
10. Ефективність ринків	Ефективність ринку товарів Product market	Ранг: 57/141 [WEF 2019]	Оцінка не проводиться	Посередній рівень
	Ефективність ринку праці Labour market	Ранг: 57/141 [WEF 2019]	Оцінка не проводиться	Гнучкість визначення зарплати та неформальна гнучкість найму-звільнення частково компенсує обмежену мобільність робочої сили та соціалістичний трудовий кодекс
	Розвиток фінансової системи Financial system	Ранг: 136/141 [WEF 2019]	Оцінка не проводиться	Банківська система виявилася напрочуд стійкою, але переважно завдяки практично повній переорієнтації на